

Erken Çocukluk Döneminde Gelişim

Editör: M. Engin DENİZ

10. Baskı

Editör: Prof. Dr. M. Engin DENİZ

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE GELİŞİM

ISBN 978-605-241-054-7

DOI 10.14527/9786052410547

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: 2008, Ankara

10. Baskı: Mart 2021, Ankara

Yayın-Proje: Özge Yüksek

Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım A.Ş.

İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105

Yenimahalle/ANKARA

Tel: (0312) 394 55 91

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 49180

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Doğum öncesi dönemle başlayan yaşam serüveni, doğumla birlikte hızlı bir biçimde devam etmektedir. Bu anlamda erken çocukluk döneminin ne kadar önemli olduğu açıktır. Tıpkı “Ağaç yaş iken eğilir” atasözünde verilmek istenen mesaj gibi. Eğitsel açısından erken çocukluk döneminde hem anne babalar hem de okulöncesi öğretmenlerinin olumlu tutum ve davranışları, çocuğun geleceğini şekillendirmesi açısından çok önemlidir. Sosyolojik anlamda toplumların sağlıklı gelişmesi, geleceğin şekillenmesi ve toplumsal değerlerin taşıyıcısı olmaları açısından da erken çocukluk dönemi önemlidir. Gelişimde ilk yıllar birey açısından gelişim alanlarının en kritik dönemlerinin yoğunluklu yaşandığı ve bireyin sağlıklı gelişiminin temellerini şekillendirdiği bir dönemdir. Birçok bilim insanı ve gelişim-kişilik kuramcısı erken çocukluk dönemine vurgu yapmaktadırlar. Bu dönemde yaşananların yetişkinlikte bireyin birçok gelişim alanını etkilediğini ortaya koymuşlardır. Erken dönemde anne baba ya da çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin tutum ve çocuğa yönelik davranışlarının onun yetişkinliğinin belirleyicisi olmaktadır. Çocuk ilk eğitimini en yakın çevresi olan ailesinden almaktadır. Yine erken çocukluk döneminde ailenin yanı sıra örgün eğitim olarak okulöncesi kurumlarda eğitim verilmektedir.

Hangi meslek dalı olursa olsun her meslekte o mesleğin gerektirdiği işe yönelik malzemeyi tanımak zorundadır. Bir inşaat mühendisi yapacağı binanın zeminini, kullanacağı malzemeyi vs. tanımak zorundadır, bir marangoz yapacağı sandalyede hangi tür ağacı nasıl kullanacağını bilmelidir. Örnekler akla gelebilecek bütün meslekler için uzatılabilir. Bir davranış değişikliği meydana getirme işi olan öğretmenlik mesleğinde ise en önemli unsur öğrenciyi tanımdır. Öğretmen sınıftaki öğrencilerini tek tek ve bütün gelişim alanlarıyla tanımak zorundadır. Onları bilişsel, dil, fiziksel, devinsel, duygusal, ahlak, kişilik, cinsel ve sosyal gelişim yönleriyle tanıdığında sınıfta etkin, verimli ve yararlı bir öğretmen olabilir.

Özellikle erken çocukluk döneminde öğrenciyi gelişim alanlarıyla tanıyan, ilgi ve yeteneklerini keşfeden ve çocuğun bu yönde gelişmesi için ortam hazırlayan öğretmen hem bireyin, hem toplumun hem de insanlığın ilerlemesine katkı sağlamış olacaktır.

Bu kitap kendi alanında bir ilk olarak ortaya çıkmıştır. Erken Çocukluk Döneminde Gelişim Kitabı Eğitim fakültelerinin Okulöncesi öğretmenliği programları, gelişim psikolojisi dersleri, Meslek yüksekokullarının Çocuk gelişimi bölümlerinin yararlanabileceği bir ders kitabı olmasının yanı sıra bütün meslek yaşamları boyunca öğretmenlerin yararlanacakları bir başvuru kaynak kitabı niteliğindedir.

Kitabın dili ve özgün anlatımıyla aynı zamanda tüm anne-babaların yararlanabileceği bir kaynaktır.

Kitapta erken çocukluk döneminin tüm gelişim alanları alanında uzman akademisyenler tarafından detaylı olarak ele alınmıştır. Görüş, öneri ve eleştirileriniz için şimdiden teşekkür ederiz.

Kitabın hazırlanması sürecinde, tüm bölüm yazarı meslektaşlarıma, gösterdikleri özverili ve yoğun çalışmalarından dolayı çok teşekkür ediyorum. Bu ürün, onların hem birikimlerinin hem emeklerinin hem de titiz çalışmalarının sonucunda ortaya çıkmıştır.

Kitabımızın bu son baskısının yayımlanmasında titiz çalışmalarından ve emeklerinden dolayı PEGEM AKADEMİ Yayıncılık sahibi Servet SARIKAYA'ya ve çalışanlarına çok teşekkür ediyorum.

Sevgi ve Saygılarımla.

Editör

Prof. Dr. M. Engin DENİZ
ORCID No: 0000-0002-7930-3121

Ekim 2018, İstanbul

Bölümler ve Yazarları

Editör: Prof. Dr. M. Engin DENİZ

1. Bölüm: Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim

Prof. Dr. Emel ARSLAN

ORCID No: 0000-0002-1294-0855

Necmettin Erbakan Üniversitesi

2. Bölüm: Dil Gelişimi

Prof. Dr. Songül TÜMKAYA

ORCID No: 0000-0003-0140-4640

Çukurova Üniversitesi

3. Bölüm: Fiziksel Gelişim

Prof. Dr. Kezban TEPELİ

ORCID No: 0000-0003-3403-3890

Selçuk Üniversitesi

4. Bölüm: Motor (Hareket) Gelişim

Prof. Dr. Kezban TEPELİ

ORCID No: 0000-0003-3403-3890

Selçuk Üniversitesi

5. Bölüm: Sosyal Gelişim

Doç. Dr. Maide ORÇAN

ORCID No: 0000-0003-1415-437X

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

6. Bölüm: Duygusal Gelişim

Dr. Öğr. Üyesi Şule ERDEN

ORCID No: 0000-0001-8748-1166

Çukurova Üniversitesi

7. Bölüm: Kişilik Gelişimi

Öğr. Gör. Emine İNCİ

ORCID No: 0000-0002-2238-4688

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

8. Bölüm: Ahlak Gelişimi

Doç. Dr. Özkan ÖZGÜN

ORCID No: 0000-0002-9053-8941

Çukurova Üniversitesi

9. Bölüm: Cinsel Gelişim

Öğr. Gör. Mehmet Taki YILMAZ

ORCID No: 0000-0002-8309-7703

Sinop Üniversitesi

10. Bölüm: Erken Çocuklukta Özel Eğitim

Prof. Dr. S. Sunay YILDIRIM DOĞRU

ORCID No: 0000-0001-2345-6789

Dokuz Eylül Üniversitesi

11. Bölüm: Çocukta Oyun Gelişimi ve Yaratıcılık

Doç. Dr. Şafak ÖZTÜRK AYNAL

ORCID No: 0000-0001-6900-2248

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

ERKEN ÇOCUKLUKTA BİLİŞSEL GELİŞİM

Bilişsel Gelişim Kuram ve Kavramları.....	2
Bilgiyi İşleme Kuramı	2
Duyum.....	2
Algı.....	3
Bir Bilgiyi Kısa Süreli Bellekten Uzun Süreli Belleğe Aktarma Yöntemleri.....	5
Tekrar.....	5
Anlamlandırma - Kodlama.....	5
Örgütlenme	5
Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramı	6
Piaget'ye Göre Bilişsel Gelişim Dönemleri	10
Duyu-Motor Dönemi (0-2 Yaş).....	10
İşlem-Öncesi Dönem (2-7 Yaş).....	11
Somut İşlemler Dönemi (7-11 Yaş)	14
Soyut İşlemler Dönemi (11 Yaş ve Üzeri)	16
Bruner'in Bilişsel Gelişim Kuramı	18
Vygotsky'nin Bilişsel Gelişime İlişkin Görüşleri	19
DEĞERLENDİRME SORULARI.....	22
ÖZET	22
KAYNAKÇA	24

2. BÖLÜM

DİL GELİŞİMİ

Giriş.....	28
Dil ve Dil Gelişimi Nedir?	30
Dilin Önemi ve Fonksiyonu.....	30
Dil ve Düşünce.....	31
Dil ve İletişim.....	32

Dil Gelişimindeki İlkeler	32
Dilin Temel Bileşenleri ve Kuralları	33
Dil Gelişim Kuramları	33
Davranışçı Kuram	34
Sosyal Öğrenme Kuramı	34
Bilişsel Kuram	34
Biyolojik (Psiko-Linguistik) Kuram	35
Dil Gelişiminin Dönemleri	36
Agulama Evresi (0-12 ay)	36
Tek Sözcük Evresi (12-18 ay)	37
Telgrafik Konuşma, (İki Kelime / Kelimelerin Birleştirilmesi Dönemi 18-24 ay)	38
İlk Gramer Süreci (24-60 ay/ 2-5 yaş)	38
Piaget ve Çocuk Dili	41
Çocuğun Benmerkezli Dili ve Özellikleri	41
Toplumsallaşan Dilin Kullanılması ve Özellikleri	42
Vygotsky'nin Dil Gelişim Kuramı	44
Dil Gelişimini Etkileyen Faktörler	45
Öğrenme ve Olgunlaşma	45
Sosyo-Ekonomik Durum	45
Konuşmaya Teşvik	45
Cinsiyet	45
Aile İlişkileri	45
İki Dillilik	46
İkiz Olma	46
Sağlık	46
Zeka	47
Oyun	47
Dil ve Konuşma Problemleri	48
Dil ve Konuşmada Gecikme Nedenleri	48
Dil Gelişiminde Uyulması Gereken Temel Esaslar	49
DEĞERLENDİRME SORULARI	50
ÖZET	50
KAYNAKÇA	52

3. BÖLÜM

FİZİKSEL GELİŞİM

Fiziksel Gelişimin Önemi ve Niteliği.....	54
Fiziksel Gelişimle İlgili Temel Kavramlar	55
Fiziksel Gelişimi Etkileyen Etmenler.....	56
Doğum Öncesi Etmenler	56
Doğum Sırası Etmenler	63
Doğum Sonrası Etmenler.....	64
Fiziksel Gelişim Dönemleri	67
Doğum Öncesi Dönemde Fiziksel Büyüme	67
Yenidoğan Dönemi ve Yenidoğanın Fiziksel Özellikleri.....	71
Yeni Doğanı Değerlendirme (Apgar)	76
Bebeklik Döneminde Fiziksel Büyüme ve Gelişme (0-2 Yaş)	77
Son Çocukluk Döneminde Fiziksel Büyüme ve Gelişme (6-12 Yaş).....	81
DEĞERLENDİRME SORULARI.....	85
ÖZET	85
KAYNAKÇA	87

4. BÖLÜM

MOTOR (HAREKET) GELİŞİM

Motor Gelişim.....	90
Motor Gelişimle İlgili Tanımlar ve Kavramlar	90
Motor Gelişimi Etkileyen Etmenler	94
Motor Gelişim Dönemleri	97
Refleks Hareketler Dönemi (Doğum Öncesi Dönem de 4. Aydan 1 Yaşa Kadar)	98
İlkel Hareketler Dönemi (0-2 Yaş)	101
İlkel Hareketler Döneminin En Önemli Özellikleri.....	103
İlkel Hareketler Döneminde Kazanılan Motor Yetenekler	104
Temel Hareketler Dönemi (2-7 Yaş)	106
Temel Hareketler Döneminin En Önemli Özellikleri.....	106

Temel Hareket Becerilerinin Gelişimi.....	107
Özleşmiş-Spor Hareketler Dönemi (7 Yaş ve Üzeri)	118
Çocuklarda Hareket Eğitiminin Önemi.....	119
DEĞERLENDİRME SORULARI.....	120
ÖZET	120
KAYNAKÇA	121

5. BÖLÜM

SOSYAL GELİŞİM

Kavramlar, Özellikler ve Kuramlar	124
Sosyalleşme	124
Toplumsallaşma Kültürlenme Kavramları	125
Kültür ve Sosyalleşme.....	125
Sosyal Gelişim Kuramları.....	126
Sosyal Öğrenme Teorisi.....	126
Psiko-Sosyal Gelişim Teorisi.....	128
1. Evre: Güvene Karşı Güvensizlik.....	133
2. Evre: Bağımsızlığa Karşı Utanma ve Şüphencilik	133
3. Evre: Girişkenliğe Karşı Suçluluk Duyma	135
Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişim	135
Cinsiyet Rollerinin Kazanılması.....	139
Cinsel Kimlik ve Cinsiyet Rollerini.....	139
Cinsiyet Rollerinin Kazanılmasına İlişkin Kuramsal Görüşler.....	141
Ülkemizde Bu Konu ile İlgili Yapılan Araştırma Sonuçları.....	144
Çocuğu Desteklemek İçin Neler Yapılabilir	145
Ailenin Toplumsallaşmadaki Rolü	146
Okul Öncesi Kurumların Toplumsallaşmadaki Rolü	153
Oyun ve Akran Çevresi	158
Okul Öncesi Dönemde Oyun.....	158
Okul Öncesi Dönemde Arkadaşlığın Gelişim Aşamaları.....	162
Arkadaşlık İlişkisinin Çocuk Üzerine Etkileri	165
Çocuklara Akran İlişkilerinde Rehberlik Ederken Dikkat Edilmesi Gerekten Noktalar	166

Toplumsallaşmanın Sosyo-Ekonomik Boyutları.....	167
ÖZET	170
KAYNAKÇA	172

6. BÖLÜM

DUYGUSAL GELİŞİM

Duygu Nedir?.....	172
Bebeklerin Duygu Tepkileri.....	180
Çocuklarda Duygu Kavramı.....	182
Duygu Türleri.....	183
Gülümseme	183
Gülme	184
Bebeklikteki Korku ve Kaygılar.....	185
Okulöncesinde Korku.....	186
Öfke.....	188
Öfke ve Saldırganlık.....	188
Duygusal Gelişimin Yaşlara Göre Aşamaları.....	189
Duygusal Gelişim Kuramları	191
Freud'un Psikoanalitik Kuramı	191
Erikson'un Psiko-Sosyal Kuramı.....	191
Etoloji Kuramı	193
Duygusal Gelişimin Temelleri	194
Bağlanma.....	194
Bağlanma Kuramı	195
Bağlanmanın Aşamaları.....	198
Yabancı Durum	200
Çocukta ve Yetişkinde İşleyen Modeller	202
Mizaç.....	204
Aileler Çocukların Duygularını Nasıl Etkiler?	206
Sınıflarda Duygusal Yeteneğin Desteklenmesi	207
ÖZET	208
KAYNAKÇA	210

7. BÖLÜM

KİŞİLİK GELİŞİMİ

Kavramlar	214
Kişilik	214
Karakter	216
Mizaç	216
Kişilik Kavramına Altı Yaklaşım	219
Psikanalitik Yaklaşım (Sigmund Freud 1856-1939)	219
Topografik Kuram	220
Yapısal Kişilik Kuramı	222
Psikoseksüel Gelişim Dönemleri	223
Ayrımcı Özellik Yaklaşımı	228
Biyolojik Yaklaşım (Hans Eysenck 1916-1997)	230
İnsancıl Yaklaşım	234
Carl Rogers'ın Benlik Kuramı (Carl Rogers 1902-1987)	236
Abraham Maslow ve Kendini Gerçekleştiren Kişilik (1908-1970)	238
Davranışsal / Sosyal Öğrenme Yaklaşımı	240
Pavlov (Klasik Koşullanma)	241
Skinner (Edimsel Koşullanma)	243
Sosyal Öğrenme Kuramı	244
Julian Rotter'in Sosyal Öğrenme Kuramı (1916...)	244
Sosyal-Bilişsel Kuram (Albert Bandura 1925-...)	246
Bilişsel Yaklaşım	248
Bilişsel Kişilik Yaklaşımı	249
George Kelly'nin Kişisel Yapılar Kuramı (1905 - 1967)	250
Eric Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı (1902-1994)	254
ÖZET	258
KAYNAKÇA	260

8. BÖLÜM

AHLAK GELİŞİMİ

Giriş.....	262
Ahlak Gelişimine Farklı Yaklaşımlar	262
Piaget'nin Ahlak Gelişimi Kuramı	264
Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramı.....	267
Heinz'in İkilemi.....	268
Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramının Aşamaları.....	269
Ahlak Gelişimi Konusunda "Farklı Bir Ses": Carol Gilligan'ın Görüşleri.....	274
Kirpi İkilemi.....	276
ÖZET	277
KAYNAKÇA	278

9. BÖLÜM

CİNSEL GELİŞİM

Cinsel Gelişim ile İlgili Temel Kavramlar	281
Cinsellik.....	281
Cinsiyet.....	281
Cinsel Kimlik	281
Cinsel Rol	281
Cinsel Olgunluk.....	282
Cinsel Gelişim.....	282
Cinsel Gelişimin Biyolojik Boyutu.....	282
Cinsiyetin Belirlenmesi	282
Cinsel Gelişimin Kültürel Boyutu	283
Cinsel Gelişim ile İlgili Kuramsal Görüşler	285
Psikanalitik Kuram	285
Freud'un Psikoseksüel Gelişim Kuramı.....	285
Oral Dönem	285
Anal Dönem.....	287
Fallik Dönem	289

Gizil (Latent) Dönem.....	291
Genital Dönem	292
Edimsel Koşullanma Kuramına Göre Cinsel Gelişim	294
Bilişsel Gelişim Kuramına Göre Cinsel Gelişim.....	294
Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramına Göre Cinsel Gelişim.....	295
Cinsel Gelişime Yeni Bir Yaklaşım: Cinsiyet Şemalar Yaklaşımı.....	295
Cinsel Gelişim Dönemleri.....	296
Doğum Öncesi Dönem	296
Bebeklik Dönemi.....	297
0 – 1 Yaş Dönemi	297
1 – 3 Yaş Dönemi	297
Çocukluk Dönemi.....	298
3 – 6 Yaş Dönemi	298
6 – 8 Yaş Dönemi	299
Cinsel Eğitim.....	300
Cinsel Eğitim Nedir?.....	300
Cinsel Eğitimin Amacı	300
Cinsel Eğitimin Konusu	301
Cinsel Eğitimin Önemi.....	301
Okulöncesinde Cinsel Eğitim	302
Anne – Babaların Cinsellikle İlgili Tutumları	303
Baskılayıcı Yasaklayıcı Tutumlar	304
Cezalandırıcı Tutumlar.....	304
Hoşgörülü Bilgilendirici Tutum	305
Pekiştirici Tutumlar	305
Cinsel Eğitimin İlkeleri.....	305
Çocukla Cinsel Konular Paylaşılrken Anne-Baba ve Öğretmenlerin İletişim Biçimleri Nasıl Olmalıdır?	307
ÖZET	307
KAYNAKÇA	310

10. BÖLÜM

ERKEN ÇOCUKLUKTA ÖZEL EĞİTİM

Kavramlar ve Özellikler.....	312
Özel Eğitimin Amaçları.....	313
Özel Eğitimin İlkeleri.....	313
Özel Eğitim Gerektiren Gruplar.....	314
Engelli Çocuk ve Aile.....	314
Erken Teşhis ve Tedavi.....	317
Okulöncesi Dönemi Engelli Çocukların Özellikleri.....	320
Erken Çocukluk Eğitimi Programları.....	322
Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı	325
Kurum Merkezli Erken Çocukluk Eğitimi.....	326
Ev Merkezli Erken Çocukluk Eğitimi.....	327
Okul Öncesi Eğitiminde Entegrasyon	328
Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Okulöncesi Eğitim Ortamlarının Düzenlenmesi	331
ÖZET	332
KAYNAKÇA	333

11. BÖLÜM

ÇOCUKTA OYUN GELİŞİMİ VE YARATICILIK

Oyunun Tanımı ve Oyun Kuramları	336
Oyun ve Gelişim.....	342
Oyun Gelişimi.....	346
Sosyal Oyun Gelişimi	348
Nesneyle Oyun Gelişimi	349
Piaget ve Duyu Motor Oyun.....	349
Sembolik Oyun Gelişimi.....	352
Motor Oyun Gelişimi	353
Oyun ve Oyuncak.....	354
Oyun Ortamları ve Yaratıcı Bir Oyun Ortamı Tasarlanması	357
Sınıfın ve Okul Bahçesinin Düzenlenmesi	357

İç Mekan (Sınıf İçi) Düzenlemesi.....	360
Sınıfa Kurulabilecek Oyun Köşeleri ve Düzenlenmesi	361
Dış Mekan (Bahçe) Düzenlemesi.....	367
Oyun Gelişimini Etkileyen Etmenler	372
Aile Etkisi	372
Kültür Etkisi.....	373
Gelişim Düzeyi.....	373
Akran Etkisi	373
Okulöncesi Eğitim Kurumlarının Etkisi	375
KAYNAKÇA	376

1. BÖLÜM

ERKEN ÇOCUKLUKTA BİLİŞSEL GELİŞİM

ÖĞRENME HEDEFLERİ

Bu bölümü çalıştıktan sonra;

1. Bilişsel gelişim ve bilişsel gelişimle ilgili temel kavramları tanıma
2. Bilişsel gelişim kuramlarını ve özelliklerini tanıma
3. Piaget'nin bilişsel gelişimle ilgili kavramları bilme
4. Piaget'nin bilişsel gelişim dönemlerini ve dönemlerin özelliklerini kavrama
5. Bruner'in bilişsel gelişim ile ilgili görüşlerini kavrayabilme
6. Vygotsky'nin bilişsel gelişim ile ilgili görüşlerini kavrayabilme

Yeni doğan çocuğun, baş etmesi gereken en önemli problem, yaşadığı dünyayı öğrenmesi ve anlamasıdır. Bireyin çevresindeki dünyayı anlama ve öğrenmesini sağlayan aktif zihinsel faaliyetlerdeki gelişime bilişsel gelişim adı verilir. Bilişsel gelişim, bebeklikten yetişkinliğe kadar bireyin çevreyi, dünyayı anlama yollarının daha kompleks ve etkili hale gelmesi sürecidir. Bilişsel gelişimle ilgili düşünceler incelendiğinde özellikle, Piaget, Bruner ve Vygotsky'nin, çocuğun çevresindeki dünyayı, değişik yaşlarda nasıl ve niçin gördüğünü ve algıladığını belirlemeye çalıştıkları görülmektedir (1). Bilişsel gelişimi daha iyi anlayabilmek için bilişsel gelişim ile ilgili kuram ve kavramların incelenmesinde fayda vardır.

Bilişsel Gelişim Kuram ve Kavramları

Bilişsel gelişim kuramları, bireylerin çevreyi anlamlandırma, zihinde yapılandırma süreçlerinin nasıl işlediğini, bilişsel gelişim sürecini ve bu sürece etkileyen faktörleri inceleyen kuramlardır. Burada belli başlı 4 bilişsel gelişim kuramından bahsedilecektir. Bunlar;

- Bilgiyi işleme kuramı
- Piaget'nin bilişsel gelişim kuramı
- Bruner'in bilişsel gelişim kuramı
- Vygotsky'nin bilişsel gelişim kuramıdır.

Bilgiyi İşleme Kuramı

Bilişsel süreçler denildiğinde akla, algılama, bellek, düşünme gibi zihinsel bilgi işlem süreçleri akla gelmektedir. Birey bu süreçleri kullanarak, geçmiş olayları hatırlamakta, sorunları çözmekte, kendisi ve çevresi hakkında yeni bilgiler edinmekte ve edindiği bilgileri kullanarak gelecekle ilgili planlar yapmaktadır (2). Öğrenirken ve düşünürken kullandığımız duyuşsal bilgiyi birey iki düzeyde işler. Bunlar duyu organlarında meydana gelen “duyum” ve “algı”dır.

Duyum

Duyum, duyu organlarının içsel ve dışsal uyaranların farkında olmasıdır (3). Duyumu inceleyen psikologlar alıcı organın yapısını, sinirsel enerjinin akış yollarını, çevrenin özelliği ile ortaya çıkan enerjinin türü arasındaki ilişkiyi inceler (2).

Algı

Algı bilişsel bir süreçtir, duyu organlarından gelen uyarılar anlamlandırılır ve yorumlanır. Algı, duyu organlarının etkin kullanımını sağlar, dikkat yoğunlaştırma ve dikkat süresini geliştirir, kavram gelişiminde önemlidir (4). Duyu organlarından gelen uyarıların farkına vararak, bu duyumları, yorumlama, anlamlı hale getirme sürecine algı denir. Birey günlük yaşamda çok fazla uyarıya karşı karşıyadır. Ancak bunların bir kısmını algılar. Bunun nedeni bireyin algıda seçici davranmasıdır (3).

Normal koşullarda organizmanın birçok uyarıya tepkide bulunması gerekirken, aynı zaman diliminde birden çok uyarıya tepki vermesi düşünülemez ancak bu, onların duyu organlarının algılanmadığını göstermez. Dolayısıyla bireyin öznel yaşantı gereklilerine uygun bir seçme ve sınıflama işlemi olarak tanımlanabilir. Etkileyen faktörler; uyarının belli fiziksel özellikleri (şiddet, büyüklük, parlaklık vb.) ve psikolojik özellikler (güdü, beklenti, ilgi, dikkat) dir. Organizmanın içinde bulunduğu psikolojik durumda etkenler arasında sayılabilir. Organizmanın duygusal olarak gergin ve kaygılı olduğu, aç-susuz olduğu durumlarda, uyarılara yönelik biçimi farklılaşabilir. Buna "fizyolojik refleks" de denir (5). Doğum öncesi dönemden başlayarak bireyin yaşamı boyunca duyu organlarını kullanarak, uyarıları anlamak, yorumlama ve kendisini çevresine uydurmak için algıyı kullanır. Algıyı sağlayan duyu organları gözler, kulaklar, burun, ağız ve deridir.

Bilgiyi işleme kuramcılarını, belleğin, bilgisayara benzer şekilde mantıksal kurallar aracılığıyla bilgi işleyen bir sistem olduğunu, bilgi türü ve miktarı ile sınırlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Donanım ve programlamasının geliştirilmesi ile bilgisayarın daha iyi bir bilgi işlemcisine dönüştürülmesi gibi çocukların yeni stratejiler oluşturulup bunların durumlara genellenmeleri üzerinde durulmuştur (5). Bilgiyi işleme kuramı, bilişsel gelişim sürecinde birbirini izleyen basamakların, işlemlerin ve eylemlerin yer aldığını, bu sürecin bilgiler algılanıp hatırlandıkça ve yine bu bilgiler üzerinde düşünülüp bu bilgiler kullanıldıkça gerçekleştiğini vurgulamaktadır (6). Bilgi işlemede ilk basamak, uyarıların duyu organlarına ulaşmasıdır. Buradan duyu organlarına transfer edilir ve buradan da kısa süreli belleğe aktarılır. Sonra süreç uzun süreli bellek için işler (3).

Bireyin kazandığı ve öğrendiği bilgilerin tam ve doğru olarak zihinde tutmaya ve istenildiği zaman kullanmaya olanak sağlayan yetenek bellek'tir. Bellek hatırlama gücü ile ilişkilidir yani, zihinde bilgilerin doğru ve değişmeden bilinçli bir hale gelmesidir (4; 5). İnsanların belleği olmasaydı, bir insan belirli bir deneyi-